

Εγκατάλειψη και το μέλλον του Καπιταλισμού

Description

Ιωάννης Τιρκίδης*

Στη φετινή ετήσια διάλεξη της Εταιρείας Κυπριακών Οικονομικών Μελετών, τον Μάιο, ομιλητής ήταν ο Σερ Πωλ Κόλλιερ, από τους σημαντικότερους οικονομολόγους στον τομέα της παγκόσμιας ανάπτυξης, καθηγητής Οικονομικών και Δημόσιας Πολιτικής στη Σχολή Διακυβέρνησης Μπλαβάτνικ του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, και πρώην διευθυντής αναπτυξιακών ερευνών της Παγκόσμιας Τράπεζας. Ο Κόλλιερ επικεντρώνεται στις οικονομικές προκλήσεις των φτωχών χωρών και των εγκαταλειμμένων περιοχών, απορρίπτοντας τη νεοφιλελεύθερη οικονομική προσέγγιση, ενώ προασπίζει ρεαλιστικές λύσεις για τη φτώχεια, την ανισότητα και τη μετανάστευση μέσω του 'ηθικού καπιταλισμού' και της ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς. Η διάλεξη επικεντρώθηκε στο τελευταίο του βιβλίο, 'Left Behind' το οποίο εξετάζει γιατί τα έθνη και οι κοινότητες μένουν πίσω στις αναπτυξιακές τους φιλοδοξίες, και διερευνά στρατηγικές για ανανέωση και ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Αυτό το άρθρο ανιχνεύει τα βασικότερα ζητήματα του ερευνητικού έργου του Κόλλιερ, αντλώντας στοιχεία τόσο από τη διάλεξη όσο και από επιλεγμένες μερίδες του δημοσιευμένου έργου του.

Οι συμβολές του Πωλ Κόλλιερ στη σχετική βιβλιογραφία, είναι ιδιαίτερα επίκαιρες στη σημερινή στιγμή, καθώς το παγκόσμιο σύστημα κατακερματίζεται και οι κοινωνίες πολώνουν εκ των έσω. Η κατανόηση της δυναμικής που κινεί τις κοινωνίες μας σήμερα είναι θεμελιώδους σημασίας για την ανανέωση και την πρόοδο. Ο Κόλλιερ είναι ένας από τους σημαντικότερους επικριτές των κυρίαρχων νεοφιλελεύθερων οικονομικών,

---

ιδιαίτερα των ιδεών του Μίλτον Φρίντμαν. Η κριτική του πηγάζει από την παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο αυτές οι θεωρίες εφαρμόστηκαν στην πράξη. Τα νεοφιλελεύθερα οικονομικά, υποστηρίζει ο Κόλλιερ, έχουν δημιουργήσει σημαντικές κοινωνικές διαιρέσεις και οικονομικές αποτυχίες.

Τα νεοφιλελεύθερα οικονομικά έχουν τις ρίζες τους στην αντίληψη ότι οι δυνάμεις της αγοράς διορθώνουν αυτόματα τις ανισορροπίες και οδηγούν σε βέλτιστα αποτελέσματα, ακόμη και αν αυτό το αποτέλεσμα είναι το πάγωμα μιας περιοχής ή ενός τομέα, ακόμα και μιας ολόκληρης χώρας μερικές φορές. Το χρήμα φαίνεται να εισρέει σε μια περιοχή ή χώρα μετά από ένα σοκ και αφού οι τιμές και οι μισθοί έχουν καταρρεύσει, δυνητικά οδηγώντας στην ανάκαμψη. Αλλά και στην περίπτωση που το χρήμα δεν ρέει με αυτό τον τρόπο, τότε η απάντηση είναι ότι κάτι δεν πάει καλά με την περιοχή συνολικά, όχι με τη θεωρία, και οι άνθρωποι θα πρέπει να εγκαταλείψουν τον τόπο. Είναι το ίδιο νόμισμα. Αλλά στην πραγματικότητα, τα πράγματα δεν συμβαίνουν σύμφωνα με την αφήγηση. Οι επενδυτές που κάθονται στο Σίτυ στο Λονδίνο ή στη Νέα Υόρκη, συνήθως αποφεύγουν τις υποβαθμισμένες περιοχές, γεγονός που οδηγεί σε μόνιμη υστέρηση, επιδεινώνοντας τις ανισότητες αντί να τις επιλύουν. Αν αφεθούν στον εαυτό τους, οι περιοχές και οι χώρες που πλήττονται, παρακμάζουν και υποβαθμίζονται.

Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές με την ενιαία προσέγγισή τους έχουν αποβεί επιζήμιες για τις ετερόκλητες περιοχές, οδηγώντας στην αποβιομηχάνιση τους και στη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των ακμαζουσών μητροπολιτικών κέντρων και των εγκαταλελειμμένων περιφερειακών περιοχών, καθώς και μεταξύ των πετυχημένων και των μη πετυχημένων εθνών. Οι τεράστιες ανισότητες της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς με τη σειρά τους, είναι ένας βασικός μοχλός της πολιτικής ριζοσπαστικοποίησης που βλέπουμε σήμερα στις δυτικές κοινωνίες.

Στο βιβλίο του 'Το κατώτατο δισεκατομμύριο' (The bottom billion), ο Κόλλιερ εξετάζει περίπου 60 από τα φτωχότερα έθνη – με ένα δισεκατομμύριο κατοίκους – όπου η ανάπτυξη έχει σταματήσει. Εντοπίζει τέσσερις αναπτυξιακές παγίδες. Την παγίδα των συγκρούσεων, όπου οι εμφύλιοι πόλεμοι και τα πραξικοπήματα δημιουργούν κύκλους βίας και αστάθειας. Την παγίδα των φυσικών πόρων, όπου η αφθονία των πόρων μπορεί παραδόξως να εμποδίσει την ανάπτυξη, ενθαρρύνοντας τη διαφθορά και παραβλέποντας άλλους τομείς. Την παγίδα των αποκλεισμένων από θαλάσσια πρόσβαση περιοχών, όπου η γεωγραφική απομόνωση δημιουργεί εμπορικά μειονεκτήματα, ιδίως όταν οι γειτονικές χώρες δεν διαθέτουν υποδομές ή πολιτική σταθερότητα. Και την παγίδα της κακής διακυβέρνησης στις μικρές χώρες ειδικότερα, όπου οι αδύναμοι θεσμοί και η περιορισμένη εγχώρια επάρκεια μπορούν να καταστρέψουν τις προοπτικές ανάπτυξης.

Ο καπιταλισμός μπορεί να είναι το μόνο σύστημα που γνωρίζουμε που μπορεί να αποδώσει αυξανόμενη οικονομική ευημερία, αλλά αν αφεθεί στον εαυτό του, μπορεί να εκτροχιασθεί σοβαρά. Η Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930 για παράδειγμα, ήταν μια τέτοια περίπτωση εκτροχιασμού του καπιταλισμού. Το ίδιο ισχύει και για τη Μεγάλη Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008. Αυτή η τελευταία, ανάγεται στη δεκαετία του 1980 και στις καταβολές της νεοφιλελεύθερης επανάστασης των Ρέιγκαν και Θάτσερ. Έκτοτε, αντιμετωπίσαμε τρεις επικίνδυνες εκτροπές: τη χωρική, την ταξική και την παγκόσμια.

Η χωρική εκτροπή αφορά την οικονομική δραστηριότητα και τους ανθρώπους που συγκεντρώνονται στις μητροπολιτικές περιοχές, ενώ οι επαρχιακές πόλεις παρακμάζουν. Η ταξική εκτροπή επεκτείνεται πέρα από τον κληρονομικό πλούτο στο εκπαιδευτικό χάσμα μεταξύ των περισσότερο και των λιγότερο σπουδασμένων, με τους τελευταίους να απαξιώνονται ολοένα και περισσότερο. Η απόκλιση της παγκοσμιοποίησης, διαχωρίζει τις ταχέως αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Κίνα, από τα έθνη που βρίσκονται σε στασιμότητα.

Στο έργο του Πωλ Κόλλιερ, αυτές οι εκτροπές απορρέουν από δύο διαδικασίες: την αυξανόμενη πολυπλοκότητα των οικονομιών και των κοινωνιών μας και τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης.

Η βελτίωση της παραγωγικότητας προέρχεται συνήθως από τεχνολογικές και οργανωτικές καινοτομίες, οι οποίες καθίστανται πιο δύσκολο να επιτευχθούν όσο αυξάνονται τα επίπεδα παραγωγικότητας. Τα αυξανόμενα επίπεδα παραγωγικότητας απαιτούν μεγαλύτερη πολυπλοκότητα, η οποία απαιτεί υψηλότερη εκπαίδευση και νέες δεξιότητες. Αυτό δημιουργεί ένα χάσμα μεταξύ των σπουδασμένων και μη τάξεων. Οι σπουδασμένοι στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αποκτούν περισσότερο

εξειδικευμένες δεξιότητες και συγκεντρώνονται στα μητροπολιτικά κέντρα, όπως το Λονδίνο και η Νέα Υόρκη, ενώ οι επαρχιακές περιοχές υποβαθμίζονται. Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων βελτιώνει τις προοπτικές οικονομικής ανόδου, σύμφωνα με το αφήγημα της πολυπλοκότητας, όπως το περιγράψαμε.

Η παγκοσμιοποίηση, αν και επωφελής κατά μέσο όρο, δημιουργεί άνισα αποτελέσματα. Υπάρχουν νικητές που κερδίζουν περισσότερο από άλλους και υπάρχουν και χαμένοι. Η παγκοσμιοποίηση για παράδειγμα, έβλαψε τους χειρωνακτικά ειδικευμένους εργαζόμενους στις ανεπτυγμένες χώρες, καθώς και τα φτωχότερα έθνη του κόσμου. Καθώς ο ανταγωνισμός μετατοπίζεται από τις εθνικές στις παγκόσμιες αγορές, γίνεται εντονότερος, και ως εκ τούτου, πολλές πόλεις ή χώρες, που κάποτε ήταν εθνικά ή παγκόσμια κέντρα υποβαθμίζονται.

Η πολυπλοκότητα και η παγκοσμιοποίηση έχουν δημιουργήσει κερδισμένους και χαμένους. Η αίσθηση του 'κοινού σκοπού' και της αμοιβαίας υποχρέωσης απέναντι στο εργατικό δυναμικό και στην κοινότητα που υπήρχε κάποτε εξαφανίστηκε καθώς τόσο η δεξιά όσο και η αριστερά του πολιτικού φάσματος, αγκάλιασαν νέες αντιλήψεις και ατζέντες. Η εποχή Ρέιγκαν-Θάτσερ είδε αυτή την παράδοση του κοινού σκοπού να ανατρέπεται από τα νεοφιλελεύθερα οικονομικά του Φρίντμαν και του λιμπερταριανού κινήματος. Ο Φρίντμαν υποστήριξε περίφημα ότι η μεγιστοποίηση του κέρδους θα πρέπει να είναι ο μοναδικός σκοπός μιας επιχείρησης. Εν τω μεταξύ, τα λιμπερταριανά οικονομικά υπονόμισαν το ρόλο του κράτους. Μέσα σε αυτό το σύμπλεγμα, η ρεαλιστική δημόσια πολιτική εξαφανίστηκε.

Όταν αυτές οι ανησυχίες παραμένουν ανεπίλυτες, μετατρέπονται σε θυμό και οι άνθρωποι στασιάζουν. Αυτό είναι το νόημα του Μπρέξιτ και του Τράμπ. Αλλά οι στασιάσεις δεν φέρνουν λύσεις – δημιουργούν μόνο ευκαιρίες για τα πολιτικά άκρα.

Χρειαζόμαστε ρεαλιστικές λύσεις που να αναγνωρίζουν τα μεταβαλλόμενα προβλήματα του δυναμικού κόσμου μας. Αλλά οι λύσεις πρέπει να συνάδουν με την εποχή τους. Στη δεκαετία του 1930, για παράδειγμα, καταλήξαμε τελικά στην Κευνσιανή οικονομία, η οποία λειτούργησε από το 1945 έως το 1970 περίπου, και στη συνέχεια εκτροχιάστηκε.

Ο Πώλ Κόλλιερ υποστηρίζει τις δημόσιες πολιτικές που αντιμετωπίζουν τόσο τα εκπαιδευτικά όσο και τα χωρικά προβλήματα. Ενώ το βρετανικό εκπαιδευτικό σύστημα υπερέχει στην ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων, παραμελεί τους λιγότερο ακαδημαϊκά προσανατολισμένους. Έτσι πέρα από την ακαδημαϊκή κατάρτιση, περισσότεροι πόροι θα πρέπει να στηρίξουν την επαγγελματική κατάρτιση με την εμπλοκή της επιχειρηματικής κοινότητας σε αυτή την διαδικασία. Στη συνέχεια, ο Κόλλιερ προωθεί την 'κοινωνική

μητρότητα' για την υποστήριξη των παιδιών από τη γέννηση τους έως την ηλικία των δεκαέξι ετών πριν επιλέξουν πανεπιστημιακή ή επαγγελματική κατεύθυνση. Από την άλλη, το χωρικό χάσμα πρέπει να αντιμετωπιστεί φέρνοντας τις θέσεις εργασίας και την παραγωγικότητα στους ανθρώπους και όχι μεταφέροντας τους ανθρώπους εκεί όπου υπάρχει παραγωγικότητα, σύμφωνα με τον Κόλλιερ.

Για την αντιμετώπιση αυτών των εκπαιδευτικών και χωρικών διαχωρισμών χρειαζόμαστε ενεργή δημόσια πολιτική, σύμφωνα με τον Κόλλιερ. Οι δυνάμεις της αγοράς, αν δεν διορθωθούν, θα οδηγήσουν τους πάντες στις μεγάλες μητροπόλεις. Αυτό θα είναι στην πραγματικότητα αναποτελεσματικό. Αυτή είναι μια περίπτωση όπου οι δυνάμεις της αγοράς μας οδηγούν σε λάθος κατεύθυνση. Παρομοίως, το να αφήνουμε την επαγγελματική κατάρτιση στις δυνάμεις της αγοράς δεν οδηγεί στην ανάπτυξη δεξιοτήτων.

Τέλος, πρέπει να αποκαταστήσουμε την ηθική της αμοιβαιότητας εντός των οικογενειών, των επιχειρήσεων και της κοινωνίας. Αυτό το ηθικό πλαίσιο δίνει έμφαση στις αμοιβαίες υποχρεώσεις μεταξύ των πολιτών, των εργοδοτών και των εργαζομένων, και των περιφερειών. Αντιμετωπίζει τον υπερ-ατομικισμό των τελευταίων δεκαετιών. Το σημερινό καπιταλιστικό μοντέλο επικεντρώνεται υπερβολικά στο ατομικό συμφέρον και τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Αντ' αυτού, η ηθική της αμοιβαιότητας, θα πρέπει να καθοδηγεί τις μεταρρυθμίσεις που καθιστούν τον καπιταλισμό πιο ηθικό και χωρίς αποκλεισμούς, καταλήγει ο Πωλ Κόλλιερ.

*Ο Ιωάννης Τιρκίδης είναι Διευθυντής Οικονομικών Ερευνών στην Τράπεζα Κύπρου και Πρόεδρος της Εταιρείας Κυπριακών Οικονομικών Μελετών (Cyprus Economic Society). Οι απόψεις που εκφράζονται είναι προσωπικές.